

УДК 37.015:502/504+372.857
DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-02>

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Шкуропат А. В.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри біології людини та імунології
Херсонський державний університет,
КЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
robotadoma2013@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6410-8588*

Головченко І. В.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри біології людини та імунології
Херсонський державний університет
dinatomyra@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2153-2367*

Рудишин С. Д.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженко
rud-sd@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4483-9209*

Ключові слова: мотивація, навчання, пізнавальний мотив, спонукальний мотив.

У статті розглядається проблема формування мотивації у школярів, яка включає формування системи цінностей, активної поведінки учня, тобто створення взаємозв'язку між мотивами, що усвідомлюються, та мотивами, що реально діють. Оскільки більшість досліджень мотивації стосуються її рівня та ступеня вираженості, де мотивація оцінюється від високого до низького рівнів, наше дослідження присвячене вивченню мотивації як складно організованої системи елементів (мотивів). Проаналізовані літературні джерела свідчать, що учні можуть відрізнитися не тільки рівнем мотивації, а й типом мотивації, тобто мотивом або тією рушійною силою, що спонукає діяльність. У нашому дослідженні взяли участь 120 учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти м. Херсона та області. Учням пропонувалася анкета (питання, запозичені з Shadow a Student Challenge), яка містила питання, пов'язані із пізнавальним, соціальним, спонукальним та професійно-ціннісним мотивами. Анкетування учнів показало, що лише у 30% опитаних учнів був сформований пізнавальний мотив, 20% мали сформований соціальний мотив, 19,2% опитаних учнів продемонстрували сформований спонукальний мотив до навчання. Проаналізовані результати анкетування дають змогу встановити недостатність сформованості мотивації навчання через недостатність сформованості пізнавального мотиву у більшості опитаних учнів. Сформована мотивація до навчання – це переважання пізнавальної спрямованості до навчання, що притаманна дитячій допитливості, формуванню пізнавальних інтересів. У випадках, коли пізнавальний мотив несформований, то у дитини розвиваються другорядні мотиви до

навчання. Вона починає сприймати школу як місце для розваг, дитина не здатна взяти на себе обов'язки учня. Доведено, що серед опитаних учнів 20% на першому місці мають саме соціальний мотив, про що говорять відповіді учнів про те, що школа – це місце для спілкування з однолітками, відвідують школу заради спілкування тощо.

STRUCTURE OF LEARNING MOTIVATION OF SENIOR STUDENTS

Shkuropat A. V.

Ph.D. in Biology,

Associate Professor at the Department of Human Biology and Immunology

Kherson State University,

MHEI «Kherson Academy of Continuing Education»

robotadoma2013@gmail.com

orcid.org/0000-0001-6410-8588

Golovchenko I. V.

Ph.D. in Biology,

Associate Professor at the Department of Human Biology and Immunology

Kherson State University

dinamoyra@gmail.com

orcid.org/0000-0003-2153-2367

Rudyshyn S. D.

D.Sc. in Pedagogic Sciences,

Head of the Department of Theory and Methods of Teaching Natural Sciences

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

rud-sd@ukr.net

orcid.org/0000-0002-4483-9209

Key words: *motivation, learning, cognitive motive, motivational motive.*

The article considers the problem of forming motivation in schoolchildren, which includes the formation of a system of values, active student behavior, ie the creation of a relationship between motives that are perceived and those that actually work. Since most studies of motivation relate to its level and severity, motivation is assessed from high to low levels, our study focuses on the study of motivation as a complex system of elements (motives). The analyzed literature sources show that students may differ not only in the level of motivation, but also in the type of motivation, ie the motive or the driving force that motivates the activity. 120 students of 10–11 grades of general secondary education institutions of Kherson and the region took part in our research. Students were offered a questionnaire (questions borrowed from the Shadow a Student Challenge), which contained questions related to cognitive, social, motivational and professional motives. The survey of students showed that only 30% of the surveyed students had a formed cognitive motive, 20% had a formed social motive, 19.2% of the surveyed students showed a formed motivating motive to learn. The analyzed results of the questionnaire allow to establish the insufficiency of the formation of motivation of learning in students due to the insufficiency of the formation of cognitive motive in the majority of surveyed students. Formed motivation is the predominance of cognitive orientation to learning, which is inherent in children's curiosity, the formation of cognitive interests. In cases where the cognitive motive is not formed, the child develops secondary motives for learning. She begins to

see school as a place for entertainment, and the child is unable to take on the responsibilities of a student. It is proved that among the surveyed students 20% in the first place have a social motive, as evidenced by the answers of students, in which they indicate that the school is a place to communicate with peers, attend school for communication and more.

Постановка проблеми. Проблема мотивації до навчання є актуальною психолого-педагогічною проблемою, оскільки кожний етап розвитку суспільства відображається на освітньому процесі. Сучасні школярі часто пасивні під час навчання, через доступ різноманітних джерел інформації у них не розвивається прагнення до пошуку інформації та пізнання. Створення умов для розвитку мотивації до навчання є важливою умовою виховання конкурентноспроможної молоді.

Інформатизація суспільства сьогодні викликає необхідність у зміні якості навчального матеріалу, тобто неможливо сучасних учнів змусити вивчати той навчальний матеріал, який не буде відповідати його потребам, не буде мати практичної цінності, емоційного переживання тощо.

Мотивацію до навчання як психолого-педагогічну проблему вивчали такі дослідники, як В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, В.А. Онищук, М.В. Матюхіна, тощо [9; 13; 14].

Метою статті стало дослідження власного ставлення та мотивації до навчання в учнів ЗОШ. Мотивація оцінювалася за такими складниками: соціальний мотив, пізнавальний мотив, професійно-ціннісний мотив та спонукальний мотив.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідною діяльністю, яка відіграє велику роль у формуванні повноцінної особистості, є навчальна. Навчальна діяльність знаходиться у сильній залежності від мотивації. Мотивація до навчання є однією із основних умов здійснення навчально-виховного процесу. Мотивація являє собою сукупність спонукальних факторів, що здатні викликати активність індивідуума та визначають його спрямованість [9; 14; 15]. У процесі власної педагогічної діяльності вчитель повинен спрямовувати свою увагу не тільки на безпосереднє навчання учня, але й на формування у нього пізнавальної діяльності. Підвищення мотивації до навчання, збільшення зацікавленості учнів є одним із головних пріоритетів сучасної української школи. Для вирішення цієї проблеми слід приділити увагу питанню формування мотивації до навчання, вироблення мотивів та проаналізувати причини несформованості окремих мотивів навчальної мотивації.

На сучасному етапі розвитку психології не існує єдиного визначення поняття «мотивація». Одними дослідниками мотивація розуміється як «система факторів або сукупність причин, які спрямовують людину до виконання певних

дій, спонукання до активності». Іншими мотивація розглядається як «усвідомлене використання цілої системи збудників, які сприяють активізації діяльності». Таке неоднозначне тлумачення терміна «мотивація» свідчить про її багатогранність та складність як феномену [2–7; 11; 12].

Формування мотивації включає формування системи цінностей, активної поведінки учня, тобто створення взаємозв'язку між мотивами, які усвідомлені, та тими, що реально діють. Поняття «мотивація» використовують для пояснення спрямованості, наполегливості, спонукання поведінки, що спрямована на виконання певної діяльності [1].

Одним із блоків формування мотиваційного поля учнів є мотиваційний. Формування цього блоку спрямоване на розуміння учнем того, для чого він учиться, причин, що його спонукають до навчання. Ще одним із можливих блоків мотиваційного поля учнів є емоційний, який полягає у формуванні позитивних емоційних переживань учнів під час знаходження у навчальному закладі.

Мотивування до навчання учнів повинно базуватися на взаємній повазі між учнями та вчителем, відсутності тиску з боку вчителя, стимулюванні до пошуку пояснень самостійно, використанні індивідуальних, творчих завдань, нестандартних типів уроків, використанні інтегрованих методів тощо. Підвищення мотивації учнів до навчання – це одне із найскладніших завдань у навчальній діяльності педагога. Воно вимагає сукупної діяльності всього педагогічного колективу навчального закладу.

Учні, що мають високу мотивацію до навчання, мають сформовану систему цінностей, пріоритетів, які є загальноприйнятими у нашому суспільстві, активну життєву позицію. Оскільки мотивація є одним із головних завдань для формування в учнів пізнавальної діяльності, то побудова навчального процесу таким чином, щоб він міг бути основою формування мотивів до навчання, є пріоритетним завданням сучасної освіти [10].

Мотив – це спонукання до діяльності, яка безпосередньо пов'язана із задоволенням конкретної проблеми. Тобто це реальне спонукання, що змушує дитину діяти у певних умовах та певних життєвих ситуаціях. Саме мотив буде стимулювати дитину до такої діяльності, як навчання. Мотивація – це система мотивів, які зумовлюють спрямованість та активність діяльності організму [12; 16].

За Т.В. Бланком, мотив розглядається як спонукання до дії, тобто мотив – це низка факторів, що збільшують активність людини. Зокрема, потреба

у пізнанні. Вона проявляється у тому, що людина ставить собі запитання та самостійно шукає на них відповіді. Потреба у самовираженні – певні дії та вчинки людини, для здійснення яких потрібні певні знання, навички та уміння. Потреба у самооцінюванні – це самовдосконалення через порівняння себе з іншими. Потреба у соціальних зв'язках, тобто необхідність спілкування з іншими людьми [2; 9].

Мотивація до навчання визначається певною системою специфічних факторів. Першим фактором у цій системі є сама освітня система, освітній заклад, в якому здійснюється навчальна діяльність. Другим фактором є безпосередня організація освітнього процесу. Третім фактором є властивості школяра як суб'єкта навчання – вік, стать, самооцінка, психофізіологічні властивості тощо. Четвертим фактором є властивості педагога як суб'єкта навчання – ставлення до конкретного учня, відповідальність щодо своєї роботи. П'ятим фактором є специфіка конкретного предмета [10–12; 15].

Більшість досліджень мотивації стосуються її рівня та вираженості, оцінюється мотивація від високого до низького рівнів. Проте мотивація – це складно організована система елементів (мотивів). Учні можуть відрізнитися не тільки рівнем мотивації, а й типом мотивації, тобто мотивом або тією рушійною силою, що спонукає діяльність [1]. Наприклад, мотивація виконання домашнього завдання учнем може залежати від різних мотивів. Домінуючим мотивом може бути пізнавальний, коли учень прагне дізнатися більше, отримати нові знання. А може бути домінуючим спонукальний мотив – учень робить домашнє завдання, щоб отримати похвалу або не отримати покарання.

За В.А. Онищуком, у вітчизняній педагогіці мотиви прийнято поділяти на соціальний, які пов'язують з різноманітними відносинами між учнями та вчителями, пізнавальний, спонукальний та професійно-ціннісний.

Дослідниками [3; 9–10; 14] мотивацію до навчання розділяють на п'ять рівнів. Перший рівень мотивації – це рівень, при якому виражений пізнавальний мотив, учні мають дуже високу мотивацію до навчання. Такі учні прагнуть виконувати шкільні вимоги, вимоги вчителя, сумлінно та відповідально ставляться до навчання. Другий рівень мотивації до навчання демонструє гарну шкільну мотивацію, учні достатньо успішно виконують шкільні вимоги. Такий рівень мотивації для навчання є усередненою нормою. Третій рівень мотивації до навчання – це рівень, при якому учні мають позитивне ставлення до школи, проте їх приваблює не сама навчальна діяльність, а позашкільні заходи. Пізнавальний мотив у таких дітей сформований не повністю, і домінуючими мотивами навчання стають інші – соціальний (подобається спілкуватися з учнями, вчителями,

відчувати себе частиною колективу) та спонукальний (подобається мати гарну ручку, портфель, шкільний одяг). Четвертий рівень мотивації до навчання мають учні, що демонструють низьку шкільну мотивацію, їм нецікаво у школі, на уроках вони часто відволікаються, мають проблему з успішністю. П'ятий рівень мотивації до навчання демонструють учні, що мають негативне ставлення до школи. Таким учням важко виконувати шкільну програму, вони мають труднощі у навчанні. Окрім труднощів у навчанні, для таких дітей характерна наявність проблем у спілкуванні з однолітками, вчителями. Часто вони проявляють агресивну поведінку через сприйняття школи як вороже середовище.

Мотивація до навчання починає формуватися у молодшому шкільному віці, коли дитина починає систематично відвідувати навчальний заклад. Якщо мотивація до навчання формується правильно, то у підлітковому віці починає виконувати самостійний пошук знань, тобто учні вчать самостійно здобувати знання. У юнацькому віці це стане основою до самоосвіти, яка потрібна для навчання у подальшому та здійснення навчально-професійної діяльності. Учні, які не мають сформованої мотивації до навчальної діяльності у школі, будуть у подальшому навчанні відчувати ще більше складнощів. У закладах вищої освіти зараз діє кредитно-модульна система, яка передбачає, що студент має здобувати від 1/2 до 2/3 навчального матеріалу самостійно. Таке можливо тільки у разі сформованого пізнавального мотиву. Тому є важливим з'ясувати рівень сформованості мотивів шкільної мотивації та причини, що утруднюють формування того чи іншого мотивів.

У літературі виділяють такі мотиви до навчання: соціальний, пізнавальний, спонукальний професійно-ціннісний [9–10]. Домінуючим мотивом мотивації до навчання повинен виступати пізнавальний мотив, оскільки саме він стимулює до розвитку пізнавальних здібностей, отримання задоволення від процесу навчання. Проте соціальний, спонукальний та професійно-ціннісний мотиви відіграють важливу роль у формування мотивації, оскільки вони сприяють усвідомленню важливості навчання, відчуття авторитетності та самоповаги, прагнення до персоналізації. Несформованість будь-якого із зазначених мотивів призведе до деформації системи ієрархії всіх мотивів навчальної мотивації.

Для оцінки рівня сформованості мотивів навчальної мотивації можуть використовуватися методи бесіди, анкетування чи опитування. У дослідженні взяли участь 120 учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти м. Херсона та області. Учні пропонувалася анкета (питання, запозичені з Shadow a Student Challenge), яка

містила запитання, пов'язані із рівнем сформованості пізнавального, соціального, спонукального та професійно-ціннісного мотивів. Анкета розсилалась учням з використанням сервісу GoogleForms. Після збору анкетних даних результати опитування обробляли загальноприйнятими методами математичної статистики.

Згідно з анкетуванням 30% відповідей учнів вказували про наявність сформованого пізнавального мотиву (з них відзначили, що для них головне в школі навчання, 8,33%, вивчати різні теми, дізнаватися нове було важливо для 3,33%; вивчення певних предметів, які цікаві для учнів – 9,16%; цікаві позаурочні заходи – 4,16%; нестандартні уроки, інтерактивна дошка – 2,5%; для 0,83% головним у школі була творча та дружня атмосфера).

Серед опитаних у 25% учнів спостерігався несформований пізнавальний мотив. Так, 1,67% опитаних учнів відзначили нерозуміння теми уроку, у 5,83% негативні переживання у школі були пов'язані із контрольними роботами, олімпіадами, розказуванням на пам'ять, 6,67% відзначили, що шкільний день одноманітний, 1,67% опитаних учнів написали, що на уроках дають багато інформації, але нецікавої, 0,83% відзначили, що у школі забагато інформації за один день, 0,83% негативні відчуття у школі пов'язують із нецікавими уроками, 1,67% – зі складними контрольними роботами, 5,83% – відвідуванням окремих уроків.

Розвиток пізнавального мотиву безпосередньо пов'язаний зі змістом навчання та процесом навчання. Учні, які мають сформований пізнавальний мотив, навчаються того, що їм цікаво, вони отримують задоволення від пізнання нового. Такі діти розглядають школу як власне навчальний заклад. Цей мотив вважається найголовнішим для вдалої навчальної діяльності. Учні, які мають сформований пізнавальний мотив, виконують всі вимоги вчителя, слідуєть його інструкціям, відповідально ставляться до підготовки домашнього завдання. Сформований пізнавальний мотив проявляється у зацікавленості учнів в отриманні нових знань, потребі у набутті знань, дізнатися щось нове; учні зі сформованим пізнавальним мотивом відрізняються допитливістю, їм подобається сам процес навчання, з процесом навчання у таких учнів пов'язані позитивні переживання.

Сформований соціальний мотив навчання відзначили у 20% опитаних учнів. Серед опитаних 18,3% учнів повідомили, що ходять у школу для спілкування, 1,67% – ходять у школу для спілкування саме зі вчителем.

Негативні відчуття у школі виникали у 5,83% опитаних учнів, які були пов'язані із розлученням з однолітками, неможливістю спілкування на уроках. У 3,33% негативні відчуття

у школі виникали через складнощі у спілкуванні з однолітками та образами з їхнього боку.

Соціальний мотив безпосередньо пов'язаний із статусом учня, прагненням посісти у житті певне місце. Такі учні вчать тому, що батьки мають ними пишатися, або тому, що подобається конкретний вчитель. Мотивом для навчання в них виступає похвала вчителя, спілкування з одногрупниками, прагнення отримати гарні оцінки. В учнів, у яких розвинений соціальний мотив, на перший план виступає прагнення отримати задоволення від процесу спілкування, налагодження відносин з іншими людьми, емоційно забарвлених взаємодій з ними. Учні вчать для того, щоби бути корисним, виконати свій борг у суспільстві, в них розвинене почуття відповідальності, усвідомлення соціальної необхідності, бажання добре підготуватися до обраної професії. Проте соціальний мотив навчальної мотивації формує в учня поняття про навчання як про суспільний процес, розвиває у дитини прагнення посісти гідне місце у суспільстві.

Сформований спонукальний мотив продемонстрували 19,2% опитаних учнів. Серед них 7,5% вказали, що вчать через оцінки. Інші 2,5% опитаних учнів відзначали відсутність бажання ходити до школи, яке пов'язане з несправедливим оцінюванням чи агресією вчителя. Також небажання ходити до школи було пов'язано з великою кількістю уроків та позаурочних заходів (9,2%).

Розвинений спонукальний мотив мають ті учні, яким подобається, коли їх хвалять вдома за гарні оцінки. Такі учні ходять в школу за примусом, на вимогу батьків.

Мотивація до навчання з'являється в дитини у разі необхідності задоволення внутрішньої потреби. Проте під час навчання мотиви, що задовольняють ці потреби, можуть бути різні. У свою чергу кожний мотив залежить від різних цілей. Мотив – це переживання людиною особистісно значущого для неї. Саме мотив розкриває значущість навчання для кожної конкретної дитини [2–4; 9].

Мотивація до навчання залежить від низки чинників, які будуть спонукати учня до відвідування закладу освіти, до застосування зусиль, щоби подолати складнощі навчання, виконання вчительських вимог, розвитку власних схильностей тощо. Є низка причин, які можуть мати негативний вплив на мотивацію учнів загалом, проте ці причини є супутниками навчально-виховного процесу у школі. По-перше, це обов'язковість відвідування школи проти бажання учнів, у шкільну навчальну програму можуть входити ті предмети, що нецікаві конкретному учню. По-друге, клас – це велика група учнів, з якими одночасно працює вчитель на уроці. Це унеможливує індивідуальний підхід до конкретного учня і призводить

до того, що деякі учні нудьгують, розчаровані чи фрустровані. По-третє, особисті невдачі у школі сприймаються учнем не просто як розчарування, а як суспільний сором [1]. Також до причин несформованої навчальної мотивації слід віднести байдужість у відносинах між учнем та вчителем як з одного боку, так із іншого. Якщо учень не бачить цінності предмета для себе, мету вивчення предмета чи окремих тем, практичної значущості отриманих знань, то це також має негативний вплив на розвиток навчальної мотивації.

М.В. Матюхіна бачила такі причини спаду мотивації до навчання школярів, як відносини вчителя та учня, особистісна цінність конкретного навчального предмета, страх перед школою, рівень розумового розвитку учня, незрозуміння мети навчального процесу та виконання завдань у класі і вдома. Вчитель повинен виконувати роль мотивування до навчальної діяльності, тобто вміння створити потяг або потребу навчання [13].

Перелічені несприятливі фактори у формуванні мотивації можуть призводити до того, що на перший план виходить не пізнавальний мотив, а інші, другорядні (наприклад, соціальний – виконати завдання вчителя). Для формування позитивної мотивації до пізнання нового та якісного засвоєння знань є рівень психічного комфорту учнів, їхнє емоційно-цілісне ставлення до навчального закладу.

Сформована мотивація – це переважання пізнавальної спрямованості до навчання, що притаманна дитячій допитливості, формуванню пізнавальних інтересів. У разі, коли пізнавальний мотив несформований, у дитини формуються другорядні мотиви до навчання. Вона починає сприймати школу як місце для розваг, тобто дитина не здатна взяти на себе обов'язки учня. Серед опитаних учнів 20% на першому місці мають сформований саме соціальний мотив, про що говорять відповіді учнів, в яких вони вказують, що школа – це місце для спілкування з однолітками, відвідують школу заради спілкування тощо. При переважанні спонукального мотиву навчальної мотивації роль вчителя полягає у тому, щоб роз'яснити дитині взаємозв'язок між отримуваною оцінкою та рівнем знань. При усвідомленні учнем цього взаємозв'язку поступово на перший план вийде бажання мати певний рівень знань, і саме він буде визначати оцінку учня.

Школа відіграє велику роль у формуванні мотивації учнів. Методи, форми і сам процес навчання суттєво впливають на мотивацію учнів.

Під час проведення уроку дуже важливо підтримувати зворотний зв'язок з учнями, задавати їм питання для з'ясування ступеня їхнього розуміння навчального матеріалу. Від того, як буде організована навчальна діяльність, чи будуть використовуватися колективні форми роботи, застосовуватися проблемні завдання, суттєво залежатиме мотивація до навчання в учнів.

Дослідниками [1; 5; 9; 14] було виділені певні методи збільшення рівня мотивації: цікаві заходи, що організував учитель; стимулювання активності учнів, тобто їх автономія, можливість проявити себе самостійно, у комфортному для конкретного учня темпі; використання життєвих прикладів під час викладання, зрозумілість вимог до виконуваного завдання, підтримка зворотного зв'язку з учнями під час викладання; наявність чітких критеріїв оцінки навчальних досягнень учнів; застосування групових методів роботи, дозвіл на спілкування на уроці, обмін думками та ідеями; використання великої кількості наочного матеріалу, ділити навчальний матеріал на невеликі порції; використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Результати анкетування підтверджують, що учні, у яких відзначається сформована мотивація до навчання, частіше відзначають, що у школі є цікаві заняття, інтерактивні заходи.

Несформованість пізнавального мотиву у 25% опитаних учнів пов'язана з незацікавленістю навчальним матеріалом або вимогливістю вчителя. У нашому дослідженні учні відзначили одноманітність шкільного дня, велику кількість нецікавої інформації, нецікавих уроків. Відповіді учнів вказують на необхідність запровадження різноманітних методів викладання, нестандартних уроків, інформаційно-комунікаційних технологій, що урізноманітнюють уроки. Навчальний матеріал повинен відповідати потребам учнів, стимулювати їхню пізнавальну активність, викликати емоційне переживання.

Висновки. Анкетування учнів показало, що лише у 30% опитаних учнів був сформований пізнавальний мотив, 20% мали сформований соціальний мотив, 19,2% опитаних учнів продемонстрували сформований спонукальний мотив до навчання.

Опитування вказує на недостатність сформованості мотивації навчання у учнів через недостатність сформованості пізнавального мотиву у більшості опитаних учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bojović I., Antonijević R. Students' Motivation to Learn in Primary School. *Open Journal for Psychological Research*. 2017. 1(1). С. 11–20.
2. Martin A. Enhancing student motivation and engagement: The effects of a multidimensional intervention. *Contemporary Educational Psychology*, (2008). 33. С. 239–269.

3. Rudyshyn S., Koreneva I., Samilyk V. Ecological competence as a general competence of the teacher of natural disciplines. *Ukrainian Pedagogical Journal*. 2016. 3. С. 74–83.
4. Беш Л.В., Дмитришин Б.Я., Беш О.М., Яскевич О.І., Мацюра О. І. Сучасні можливості підвищення мотивації студентів до навчання. *Львівський клінічний вісник*. 2017. 1. С. 60–64.
5. Гаяш ОВ. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням: *Методичні рекомендації*. Ужгород: Інформаційновидавничий центр ЗППО. 2014. 45 с.
6. Головченко І.В. Формування здоров'язбережувальних компетентностей в учасників освітнього процесу. *Теоретико-методологічні основи модернізації навчання: компетентнісний підхід: колективна монографія*. Херсон. 2020. С. 254–268.
7. Гулеватий В.Л. Шляхи підвищення мотивації навчання. Вінниця. 2006. 45 с.
8. Дзюбка Л, Гриценюк Л. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Психолінгвістика*. 2009. 4. С. 33–43.
9. Докучина Т.О. Мотивація навчання як запорука стимулювання учнів до досягнення успіху. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. 8. С. 32–37.
10. Дуброва О.М. Навчальна мотивація як специфічний компонент навчальної діяльності. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series "Pedagogical Sciences"*. 2016. 14. С.30–37.
11. Іванова Ю. Мотивація як чинник успішного формування навчально-пізнавальної діяльності учнів. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. 1. С. 34–37.
12. Канюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник. Київ: Либідь. 2002. 248 с.
13. Матюхіна М.В. Мотивация учения младших школьников / М. В. Матюхина. Москва: Педагогика, 1984. 144 с.
14. Тригуб І. Мотивація студентів як один із основних факторів успішної професійної підготовки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. 48. С. 315–318.
15. Шкуропат А.В., Гасюк О.М. Ефективність віртуальних лабораторних практикумів з фізіології людини і тварин у структурі підготовки фахівця-біолога. *Інформаційні технології в освіті*, 2018. 1. С. 62–70.
16. Шкуропат А.В., Головченко І.В., Юріна Ю.М. Формування компетентностей у майбутніх вчителів біології та основ здоров'я у закладі середньої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. 2. С. 188–193.

REFERENCES

1. Bojović I., Antonijević R. Students' Motivation to Learn in Primary School. *Open Journal for Psychological Research*. 2017. 1(1). P. 11–20.
2. Martin A. Enhancing student motivation and engagement: The effects of a multidimensional intervention. *Contemporary Educational Psychology*, (2008). 33. P. 239–269.
3. Rudyshyn S., Koreneva I., Samilyk V. Ecological competence as a general competence of the teacher of natural disciplines. *Ukrainian Pedagogical Journal*. 2016. 3. P. 74–83.
4. Besh L.V., Dmytryshyn B.Ya., Besh O.M., Yaskevych O.I., Matsiura O. I.. Suchasni mozhlivosti pidvyshchennia motyvatsii studentiv do navchannia. [Modern opportunities to increase students' motivation to study]. *Lvivskiy klinichnyi visnyk*. 2017. 1. P. 60–64.
5. Haiash O.V. Porady vchyteliyam shchodo navchannia ditei z osoblyvymy osvithnimy potrebamy u klasi z inkliuzyvnyim navchanniam [Advice for teachers on teaching children with special educational needs in an inclusive classroom]: *Metodychni rekomendatsii*. Uzhhorod : Informatsiinovydavnychiy tsentr ZIPPO. 2014. 45 p.
6. Holovchenko I.V. Formuvannia zdoroviazberezhuvalnykh kompetentnostei v uchasnykiv osvitnoho protsesu. [Formation of health-preserving competencies in the participants of the educational process]. *Teoretyko-metodolohichni osnovy modernizatsii navchannia: kompetentnisnyi pidkhid: kolektyvna monohrafiya*. Kherson. 2020. P. 254–268.
7. Hulevati V.L. Shliakhy pidvyshchennia motyvatsii navchannia. [Ways to increase learning motivation] Vynnytsia. 2006. 45 p.
8. Dziubko L, Hrytseniuk L. Motyvatsiia navchalnoi diialnosti yak psykholoho-pedahohichna problema. [Motivation of educational activity as a psychological and pedagogical problem] *Psykholinhvistyka*. 2009. 4. P. 33–43.
9. Dokuchyna T.O. Motyvatsiia navchannia yak zaporuka stymuliuvannia uchniv do dosiahnennia uspikhu. [Motivation of learning as a guarantee of encouraging students to succeed] *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*. 2011. 8. P. 32–37.

10. Dubrova O.M. Navchalna motyvatsiia yak spetsyfichniy komponent navchalnoi diialnosti. [Learning motivation as a specific component of learning activities]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series "Pedagogical Sciences"*. 2016. 14. P. 30–37
11. Ivanova Yu. Motyvatsiia yak chynnyk uspishnoho formuvannia navchalnopiznavalnoi diialnosti uchniv. [Motivation as a factor in the successful formation of educational and cognitive activities of students]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*. 2016. 1. P. 34–37.
12. Kaniuk S.S. Psykholohiia motyvatsii [Psychology of motivation]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Lybid. 2002. 248 p.
13. Matiukhyna M.V. Motyvatsiia uchenyia mladshykh shkolnykov [Motivation of teaching of junior school-children] / M. V. Matiukhyna. Moskva: Pedahohyka, 1984. 144 s.
14. Tryhub I. Motyvatsiia studentiv yak odyin iz osnovnykh faktoriv uspishnoi profesiinoi pidhotovky [Students motivation as one of the most important factors of the successful professional preparation]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Filolohichna»*. 2014. 48. P. 315–318.
15. Shkuropat A.V., Hasiuk O.M. Efektyvnist virtualnykh laboratornykh praktykumiv z fiziolohii liudyny i tvaryn u strukturi pidhotovky fakhivtsia-bioloha [The effectiveness of virtual laboratory workshops on human and animal physiology in the structure of training a biologist]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*. 2018. 1. P. 62–70
16. Shkuropat A.V., Holovchenko I.V., Yurina Yu.M. Formuvannia kompetentnosti u maibutnikh vchyteliv biolohii ta osnov zdorovia u zakladi serednoi osvity. [Formation of competencies in future teachers of biology and fundamentals of health in secondary education]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriia «Pedahohichni nauky»*. 2021. 2. P.188–193.